Jonášův útěk a návrat

Původ materiálu
Gabriela Horáková
Pořadí v lekci
27

Téma

Strach a hněv člověku brání přát druhým milost

Cíl

- Děti uslyší příběh o tom, že Pán Bůh nedává člověku snadné úkoly a že člověk by se jich leckdy rád zřekl.
- Děti se dozvědí, že Pán Bůh se chce nad člověkem raději smilovat než jej trestat.
- Děti tak mohou vědět, že Bůh miluje každého, kdo lituje svých zlých skutků bez ohledu na to, jestli patří do církve či nikoliv.

Pro učitele

Biblický text: kniha Jonáš

Kniha Jonáš je pátou knihou v řadě tzv. „Malých proroků“, nezachycuje však prorocké výroky, ale autor si vybral jako literární styl novelu. Text pochází z 5. století př. Kr., z doby, kdy Ninive již bylo zničeno (612 př. Kr.). Jde o téměř legendární vyprávění (Jonáš trávící tři dny v útrobách ryby, rostlina vzrostlá přes noc, izraelský prorok v asyrském městě, kterého poslechnou všichni od krále po dobytek).

27.1.1 Výkladové poznámky

1. kapitola

1,1: Prorok Jonáš — syn Amítajův z Gat-chéferu (2Kr 14,25), působil za vlády Jarobeáma II. (8. st. př. Kr). Někteří autoři se domnívají, že byl prominentním žákem Elíšovým (Klaas A.D.Smelik, Jewish Encyclopedia), který pomazal Jehúa za krále (2Kr 9). Jméno Jonáš znamená „Holubice“.

O „znamení proroka Jonáše“ mluví Ježíš, který přirovnává tři dny v útrobách ryby ke třem dnům, které Syn člověka stráví v hrobě (Mt 12,38–42) a dává svým posluchačům za příklad

pokání Ninivských po Jonášově výzvě (L 11, 29–32).

1,2: Ninive bylo asyrské hlavní město na východním břehu řeky Tigris, podle biblické tradice jej vystavěl Nimrod (Gn 10,11). Výnos o pádu Ninive slyšíme z úst proroka Nahuma (1,1; 2,2), který působil v době, kdy Ninive bylo vyvráceno (612 př.Kr). Asyřané byli pověstně krutí válečníci, kteří napichovali své nepřátele na kůly.

1,3: Taršíš — město ve Španělsku, tehdy nejzazší místo světa (Jonáš utíká, jak to jde nejdál). Jaffa, Joppe — přístavní město v Izraeli. Jonáš platí za cestu — některé komentáře (Midrashim on Jonah) mají za to, že Jonáš zaplatil celou loď, aby mohl vyplout co nejdřív.

1,9: Jonášovo vyznání Hospodina jako stvořitele a Pána pevniny i moře, které bylo v představách Izraelců napořád místem absolutního chaosu a nejvyššího ohrožení.

1,16: Lodníci obětují Hospodinu a zavazují se sliby — Jonáš obrací druhé k Bohu, ať chce nebo ne.

2. kapitola

2,1: Veliká ryba; nejde o kytovce, ale o dopravní prostředek, který je nutný, aby se Jonáš nějak dostal z moře na pevninu. Zároveň je to prostor „v hlubině“, kde Jonáš zažívá své obrácení a na sobě zakouší záchranu shůry.

2,3–10: Jonášova modlitba je žalmem (srv. Ž 120,1; Ž 130; Ž 42,8; Ž 31,23).

2,11: Po třech dnech a nocích je prorok vyvržen na pevnině; symbolické číslo tři jako doba naplnění.

3. kapitola

3,1: Jonáš je osloven Hospodinem znovu stejnými slovy.

3,3: Veliké město, pro Jonáše nepřátelské, kterým se muselo procházet tři dny z jednoho konce na druhý. I Jonášova cesta v ohrožujícím moři trvala stejně dlouho.

3,4: Čtyřicet dní je opět symbolické číslo, zde spojené s dobou, kterou měli Ninivští na projevení lítosti; na jiných biblických místech je 40 let spojených s přechodem od otroctví ke svobodě (Izrael putující z Egypta do zaslíbené země), nebo s přípravou na nový úkol (Ježíš 40 dní na poušti).

3,10: Bůh lituje svého záměru, nezůstává tvrdě spravedlivý, odpouští bez dalších podmínek.

4. kapitola

4,1–2: Jonáš je šíleně naštvaný, což úplně neodpovídá pokornému vyznění jeho modlitby, když byl v úzkých on. Stalo se, co původně předpokládal a čeho nechtěl být svědkem: Asyřané projevili lítost a Hospodin upustil od svého záměru je potrestat (jejich zvěrstva tak zůstala bez odplaty).

4,4: Hospodin odpovídá otázkou na Jonášův hněv, jako by ho obracel k minulé zkušenosti — i Jonáš si myslel, že je zapuzen a Bůh ho už nechce vidět, a přece mu byla dána milost.

4,5–8: Hospodin v rychlém sledu pak nastrojil skočec (keřovitá rostlina až dva metry vysoká s velkými „sedmiprstými“ listy), červa a žhavý vítr. Zklamaný a umdlený Jonáš chce zemřít.

4,9: Hospodin se znovu ptá na Jonášův hněv. Hněv může být výrazem touhy po změně. Hněváme-li se, máme spoustu energie, kterou často chceme použít k tomu, aby se něco změnilo. Bůh také nekárá Jonáše za to, že se hněvá (tomu člověk zabraňuje těžko), ale ptá se, o čí změnu tu má jít. Má se snad změnit Hospodin ve svém milosrdenství?

Úskalí

Mechanické zjednodušení příběhu: Jonáš dostane úkol, neposlechne Hospodina a uteče, Hospodin na něj sešle bouři a nechá ho spolknout velrybou. Načež se Jonáš polepší, poslušně jde do Ninive a Ninivští se díky němu obrátí a příběh dobře skončí.

Příběh je daleko subtilnější. Boha nelze zachytit smysly, Jonáš ho stěží slyšel akusticky „na vlastní uši“. Slovo se k němu „stalo“, bylo to dění, proces, kdy Jonášovi svitlo, co je jeho posláním. A strach, který ho hnal na druhý konec světa, je pochopitelný. Kdo by dnes chtěl radikální islamisty v Mosulu (nedaleko Ninive) jít volat k pokání za zvěrstva, kterých se dopouštějí?!

Zkuste trochu odlehčit věky zažitou velrybu a udělat z ní třeba ponorku (viz Jonáš od Klaase Smelika).

Nevykreslujte Boha jednostranně jen jako milosrdného nebo jen jako přísně spravedlivého. Svět drží pohromadě díky tajemné Boží alchymii, která pro nás nevyzpytatelně určuje poměr obojího.

Odkazy

Smelik, K. A. D. *Jonáš.* Praha, Kalich, 2007.

Pro děti

Předškoláci

Ninivští dělají zlé věci. Jsou velmi krutí. Ani jim to nepřijde!

Pánu Bohu je to líto. Chce poslat proroka Jonáše, aby jim vyřídil, že to, co dělají, je zlé.

Jonáš se bojí do Ninive jít. Utíká pryč. Nasedne na loď a chce odplout hodně daleko.

Ale Hospodin ho potřebuje.

Rozbouří moře. Námořníci na lodi mají strach. „Tohle nepřežijeme! Co máme dělat?“

Jonáš jim radí: „Hoďte mě do moře!“

Námořníci nechtějí. Je jim ho líto. Ale pak ho poslechli a moře se utišilo.

Hospodin Jonáše zachrání zvláštním způsobem. Pošle rybu, která Jonáše spolkne. Jonáš má strach.

Modlí se k Bohu. „Hospodine, jsem v hloubce moře! Chtěl bych zase vidět slunce!“

Hospodin s Jonášem počítá. Má ho rád. V rybím břiše ho bezpečně dostane až na břeh.

„Jonáši, jdi do Ninive,“ říká mu Pán Bůh znova.

A Jonáš jde. Volá: „Ninivané, to, co děláte, je zlé! Pánu Bohu se to nelíbí! Přestaňte!“

Lidem v tom velkém městě Ninive je opravdu líto, že dělali zlé věci, že si ubližovali. Prosí, aby jim Pán Bůh odpustil. Hospodin se smiluje. Rozhodne se, že je nepotrestá.

Jonáš si ale myslí, že si trest zaslouží.

Co si myslíte vy?

Pomůcky: Obrázky, biblické postavičky.

Mladší školní děti

V Bibli se píše o jednom velkém městě, které se jmenovalo Ninive. Trvalo tři dny, než je člověk přešel z jednoho konce na druhý. Ninive bylo hlavní město velké a mocné asyrské říše. Asyřané byli stateční a také velmi krutí válečníci. Se svými nepřáteli neměli slitování a docela si užívali, že se jich všichni báli.

V Izraeli žil prorok, muž Boží, který se jmenoval Jonáš.

O Asyřanech slyšel. Běhal mu mráz po zádech, když slyšel, jak napichují nepřátele na kůly.

Jonáše by nikdy nenapadlo, co se stane.

Jednoho dne ho napadla neodbytná myšlenka.

„Jonáši, jdi do Ninive, toho velkého města a řekni všem, kdo tam žijí: Víte vůbec, jaké zlo pácháte? Vaše zlo volá do nebe! Hospodin všechno vidí!“

Ale pak si řekl: „To by byl pěkný nesmysl jít k těmhle kruťákům a připomínat jim jejich zlé skutky! To by mě také mohlo stát život. Anebo co hůř — mohlo by se dokonce stát, že budou svých zlých činů litovat. Hospodin by jim pak odpustil a to si nezaslouží ani omylem. Jsou to zlosyni, kteří si nezaslouží smilování. Spravedlivý trest na ně! Jak by k tomu přišly všechny jejich nevinné oběti, kdyby zůstali bez trestu?“

Jonáše však myšlenka, aby šel do Ninive, pronásledovala stále víc.

„Jonáši, jdi,“ říkal hlas v jeho srdci.

Jonáš už věděl, že k němu mluví Hospodin. Přece jen už byl jeho prorokem nějakou chvíli.

Jonáš se nakonec sebral a šel. Jenže přesně opačným směrem! Došel do Jaffy, do přístavu, a rozhodl se, že se odplaví co nejdál. Tak daleko, aby hlas Hospodinův neslyšel.

„Jeden lístek do Taršíše,“ objednal si lístek. „Ne, kdepak zpáteční, jenom tam.“

Jonáš se nalodil, šel do své kabiny, lehl si a vyčerpáním usnul.

Jenže Hospodin vybral pro svůj plán právě Jonáše. A Jonáš nechtěl Hospodina slyšet, dokonce s ním vůbec nemluvil. Kdyby alespoň řekl, že má strach! Ale on ne, chce beze slova zmizet.

Hospodin se rozhodl, že ho v tom trochu vykoupe. Seslal na moře velikou bouři. Námořníci se třásli strachem.

„Vyhodit náklad!“ zavelel kapitán, aby lodi odlehčil. Ale nic to nepomohlo.

„Chlapi, modlete se, ať to přežijeme!“

A námořníci se začali modlit, každý ke svému bohu. Jen Jonáš se nemodlil. Spal ve své kajutě.

Kapitán s ním zatřásl: „Také se modli! Třeba si nás tvůj bůh všimne a zachrání nás!“

Mezitím zoufalí lodníci losovali, kvůli komu je všechno postihlo. Krátkou sirku si vytáhl Jonáš.

„Co jsi vlastně zač? Odkud jdeš a čím jsi?“

A Jonáš se přiznal: „Jsem Hebrej a bojím se Hospodina, Boha nebes, který učinil moře i pevninu. Utíkám před ním.“

„Co máme s tebou udělat?“ ptali se polekaně námořníci.

„Hoďte mě do moře a bouře utichne.“

Ale tohle bylo i na otrlé námořníky příliš. Bylo jim Jonáše líto. Veslovali jako o život, aby se vrátili zpátky do přístavu, ale nic naplat.

„Prosíme, Hospodine, odpusť nám, netrestej nás za to, co děláme!“ volali námořníci k Bohu a pak Jonáše hodili přes palubu.

A bylo ticho.

Muži se na lodi roztřásli bázní a úlevou. Klaněli se a slíbili, že už se nebudou obracet k jinému bohu než k Hospodinu.

Jakým způsobem se může zachránit člověk, který se topí v moři? Kdo by mu mohl pomoct? Co třeba ponorka?

Jenže za Jonáše ještě ponorky nebyly. Jenže Hospodin potřeboval nějak dopravit Jonáše z širého moře na pevninu, viděl, že sám to neuplave. A tak nastrojil rybu, pořádně velkou, s velkou tlamou, která Jonáše pohltila.

Tři dny s ním cestovala mořem. Jonáš měl čas na přemýšlení. Přemýšlel o sobě a o Pánu Bohu. Měl strach, že se na něj Hospodin rozhněval za jeho neposlušnost, a za to, že přivedl do nebezpečí nevinné lodníky. Bál se, že ho Bůh nadobro odepsal. Ale když si připomněl ztichlé moře a podivuhodnou záchranu, která přišla z hlubin, uvěřil, že přece jen s ním Hospodin dál počítá.

Když byl Jonáš na pevnině, Hospodin mu řekl znova: „Jonáši, jdi do Ninive a vyřiď jim, co ti řeknu.“

A Jonáš šel do Ninive a vyřizoval Hospodinovo slovo.

Procházel městem a volal: „Ještě čtyřicet dní a Ninive bude zničeno! Nezůstane kámen na kameni!“

Jonáš všechno vyřídil a pak šel za město. Našel si pěkné místo, odkud bylo na Ninive dobře vidět, a čekal, co se bude dít. Přijde konečně odplata, těšil se. Padla kosa na kámen, kruťáci budou pykat. Ty ani nenapadne, aby něčeho litovali!

Ale to se Jonáš přepočítal!

Ninivští uvěřili tomu, co Hospodin říkal skrze Jonáše. Šli do sebe. Litovali zlých věcí, které napáchali. Všichni, od krále po dobytek na poli, se obraceli k Bohu a prosili o slitování.

A Hospodin se slitoval. A litoval, že je chtěl zle potrestat. A neučinil tak.

A Jonáš čekal u svého přístřešku za městem a nic se nedělo. Žádné blesky z nebe. Slunce svítilo a Ninive stálo. Jonášovi to došlo a strašlivě se rozčílil.

Celý rudý vztekem volal k Hospodinu: „Vždyť jsem to říkal! Já to věděl, že jsi milosrdný! Oni litovali a tys jim odpustil, že jo! Smiloval ses nad nimi! Ty jsi pořád stejný! Mě už to nebaví. Radši umřu, než abych se díval, jak odpouštíš i těmhle kruťákům asyřanským!“

Ale Hospodin se ho zeptal: „Jonáši, je dobře, že jsi tak rozčilený?“

A Hospodin nechal vyrůst pěknému keři, aby si Jonáš mohl sednout do jeho stínu a trochu vychladl. Jonáš měl radost. Ale druhý den nechal Hospodin připlazit červa, který keř nahlodal, takže uschl. A potom nechal vát horký vítr. Jonáš byl úplně zemdlený, naštvaný a litoval se.

„Já z toho všeho umřu. Takový pěkný keř! Kde vezmu trochu stínu?“ stěžoval si znova Hospodinu.

„Jonáši, je dobře, že se tak rozčiluješ kvůli uschlému keři?“

„Je to dobře. Jsem naštvaný k smrti!“

„No vidíš. Tobě je líto keře, se kterým jsi neměl žádnou práci. Ráno vyrostl, večer uschl. A mně by nemělo být líto Ninivských, kteří nepoznají, která ruka je pravá a která levá, a jejich dobytka?“

Co myslíte, jak Jonáš odpověděl?

Pomůcky: Obrázky, biblické postavičky, figurky ze stavebnic Lego nebo Playmobil — společně s dětmi postavit scénu a hrát jednotlivé postavy: Jonáš, Ninivští, námořníci, červ… Nechat děti promlouvat za postavy, které hrají.

Starší školní děti

Zažili jste ve škole šikanu? Ne třeba vy sami, ale o někom víte nebo jste slyšeli?

Ten, kdo šikanuje, si záměrně vybírá slabší oběť, aby se cítil na koni. Pro šikanované dítě to je strašná pozice. Takové dítě obtížně hledá zastání u spolužáků i u dospělých. Možná víte i o tragických případech, kdy si šikanované dítě vzalo život.

Šikanér si určitě zaslouží tvrdý trest, nemyslíte?

Kdo z vás byste šel a takovému grázlovi řekl, že to, co dělá, je zlé a měl by s tím přestat?

Víte, že některé děti, které šikanují druhé, samy prožily násilí? Některé měly zlé rodiče, kteří je týrali. Rodiče, kteří je opustili, odmítli, zavrhli. Pro některé děti je to tak hrozné, že už nikdy v životě nechtějí, aby je někdo ohrožoval. Chtějí být nejsilnější na světě, aby si na ně nikdo netroufl. Aby si dokázaly, že jsou opravdu silné, začnou bít slabší děti.

A co když takový šikanér, kterého doma řezali a který sám bije druhé děti, co když se změní? Začne litovat a rozhodne se, že už nebude ubližovat? Jaký si zaslouží podle vás trest?

V Bibli máme příběh o proroku Jonášovi. Jonáš byl povolán, aby v asyrském městě Ninive volal jeho obyvatele ke změně. Asyřané byli velmi krutí válečníci a své nepřátele napichovali na kůly. Byli postrachem zemí okolo. Jonáš měl strach do Ninive jít. Možná se bál o svůj život, ale především se bál toho, že Ninivští se opravdu změní. A že Bůh jim dá milost. Že se slituje. S tím absolutně nesouhlasil, protože mu to přišlo nefér, aby zůstali bez trestu. Kde by pak byla spravedlnost?

Jonáš utíká na druhý konec země, přes moře do Taršíše. Jenomže Hospodin v tomhle světě nemá jiné ruce a ústa než ty naše, když je třeba něco udělat nebo říct. Potřebuje Jonáše. Seslal na moře bouři, Jonáše pořádně vykoupal a docela zvláštním dopravním prostředkem ho dostal zpátky na pevninu.

Během cesty zpátky měl Jonáš tři dny na uvažování o sobě. Kvůli sám sobě teď byl na dně, bezmocný, připadal si jako v hrobě. Modlil se. Uvědomil si, jak by byl šťastný, kdyby mohl vidět slunce, chrám, kdyby se mohl vrátit a splnit to, co si slíbil. Tyhle tři dny pro Jonáše nebyly lehké, ale vnímal, že není sám a že Bůh stojí při něm.

A s touhle důvěrou šel do Ninive a tři dny procházel město ukrutníků. Volal je ke změně.

Když je ale viděl zblízka, zase nad ním zvítězilo přesvědčení, že si trest zaslouží. Možná byl opravdu přesvědčený, že se nezmění a že je Bůh po právu potrestá. A tak šel za město, odkud měl pěkný výhled, postavil si tam přístřešek. U přístřešku mu nečekaně vyrostl pěkný keř, který stínil před horkým sluncem. Jonáš pozoroval město a čekal, co bude.

A bylo. Ninivští se houfně obraceli k Bohu s lítostí v srdcích. Na znamení toho odložili krásné šaty, přehodili si žíněné zástěry, seděli v prachu a popelu a bědovali nad zlem, které spáchali. Dokonce i král samotný. Dokonce i dobytek na poli. Bylo to nevídané.

Ale Jonáše to strašně rozčílilo. „Hospodine, já jsem to říkal! Ty jim dáš milost!“ planul hněvem. „Jak k tomu přijdou jejich oběti? To není spravedlivé!“

A aby toho nebylo málo, Hospodin nastrojil červa, který nahlodal keř a ještě k tomu přidal horký vítr, který Jonášovi fénoval hlavu. Jonáš byl vzteky bez sebe.

„Jonáši, je dobře, že tak planeš hněvem?“

„Je to dobře! Planu hněvem až k smrti! Kruťáci dostanou milost, keř mi sežral červ a slunce pálí do úmoru!“

„Je dobře, že tak planeš kvůli keři? Vždyť tě nic nestál, žádnou práci jsi s ním neměl. Obyčejný keř, vyrostl a zašel. A tobě je ho líto. A mně by nemělo být líto tisíců Ninivských, kteří nepoznají, která ruka je pravá a která levá, a jejich dobytka?“

Co myslíte, jak pokračoval rozhovor mezi Jonášem a Hospodinem?

Aktivita: Hra na soud. Jeden hráč, který bude soudcem, jde za dveře. Ostatní se rozdělí na dvě skupiny: obhájci a žalobci. Učitel oběma stranám přečte příběh o pokání krutých Asyřanů v Ninive. Vynecháme Boží rozhodnutí o milosti (3,10 a 4. kap.)

Obě skupiny vypracují obhajobu a obžalobu Ninivských. Soudce přijde, vyslechne obě strany a rozhodne, jestli si Ninivští zasluhují trest nebo milost.

Pak je možné s dětmi diskutovat o tom, jak rozhodl Hospodin, jaká byla role Jonáše a jak vnímáme tajemnou Boží milost a spravedlnost my.

Přesah

- Rozhovor o spravedlnosti a milosti, trestu a amnestii.
- Namalujte velkou ponorku a do ní napište nebo nalepte lístky, na které děti mohou napsat, kdy se cítily „na dně“ a co jim pomohlo „dostat se zpátky na hladinu“.

Liturgie

Biblický text k zapamatování

Mocnější však je milost, kterou dává. Proto je řečeno: „Bůh se staví proti pyšným, ale pokorným dává milost.“ (Jak 4,6)

Rituál

Každou postavu může provázet jedna píseň, kterou můžete zpívat nebo její část skandovat. U Jonáše navrhujeme *To já, ó Pane můj, půjdu, když mě posíláš* (Svítá 331).

Okénko do bohoslužeb

Slyšeli jste někdy o amnestii?

Rozhovor o amnestii někdy budí mezi lidmi hodně emocí — má se hromadně prominout trest, nebo ne? Kde je hranice spravedlnosti a milosti…

Příběh, který si budete vyprávět je také o spravedlnosti, milosti a odpuštění a o jednom prorokovi, který se o té hranici pěkně vztekle s Hospodinem hádal.

Amnestie — z řeckého slova „amnéstia“, zapomenutí, hromadné prominutí trestu, rozhodnutí o zahlazení trestného činu.

Modlitba

Hospodine, ty máš rád nás všechny ve sboru a také všechny ostatní mimo sbor a mimo církev. Děkujeme, ti za to! Někdy nás posíláš, abychom za vraty církve o tobě druhým vyprávěli. A my se kolikrát stydíme, máme obavu nebo si dokonce myslíme, že ti druzí si to nezaslouží. Prosíme, odpusť nám, když takhle utíkáme. Dávej nám odvahu, vytrvalost a dobré nápady, jak s druhými o tobě mluvit a jak je k tobě pozvat. Amen.

Kam dále
Unusual explanations in Midrashim on Jonah (anglicky; booksnthoughts.com)
Hirsch, Emil G., Budde, Karl: Jonah, Book of (anglicky; www.jewishencyclopedia…
Odkaz na píseň
Daniel (SV266)
Před tvou tváří, Pane, nemám vůbec nic
Cílová skupina
Mladší školní
Předškolní
Starší školní
Katechetické cykly
Dál přece nejdeme sami II (Od Samuele k Šalomounovi + Od Elijáše k mesiášovi)
Biblický odkaz (kat)
Jonáš 1–4